

Borza József

PROGNÓZISOK ÉS VALÓSÁG A MEZŐGAZDASÁGBAN

Hogyan alakul az élelmiszerellátás a jövőben? Ez a kérdés foglalkoztat tudóst, szakembert és politikust egyaránt. A probléma különösen aktuálissá a hetvenes évek derekán vált, amikor az energia-árrobbanás súlyos gondok elé állította a mezőgazdaságot, így az élelmiszertermelést is a világ majdnem minden részén. Az energiaár okozta problémák mellett a népesség nagyütemű növekedése is sürgető igénnyel követelte, hogy az élelmezéssel a jövőben behatóbban foglalkozzanak. Nagyszámú tanulmány látott napvilágot az elmúlt években, amelyek körüljárták a problémát, és javaslatokat adtak a mezőgazdaság és élelmiszeripar fejlesztésére azzal a szándékkal, hogy hozzájáruljanak egy olyan fejlesztési politika kidolgozásához és megvalósításához, amely ki tudná elégíteni a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek iránti növekvő igényeket.

A hetvenes évek derekán a tudósokat különösen az foglalkoztatta, hogyan alakul majd tíz év múlva, tehát 1985-ben az élelmiszertermelés. De szép számban jelentek meg olyan tanulmányok is, amelyek az 1990-es évekre, sőt az ezredfordulóra vonatkozó prognózisokat, helyzetképet vázolták. Ha ma fellapozzuk a 8—10 évvel ezelőtt készült elemzéseket, meglepődhetünk azon, hogy egyesek milyen reális előrelátással körvonalazták a mezőgazdaság és élelmiszertermelés fejlődésének alakulását.

Nem áll szándékomban ezeket a tudományos munkákat kiértékelni, de szükségesnek tartok egyet kiemelni közülük annál is inkább, mert könyv alakban való megjelenésekor sokan megkérdőjelezték a prognózisokkal foglalkozó részét. Éliás—Sebők—Újhelyi *A mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek az új világgazdasági helyzetben* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980) című könyvéről van szó. Prognózisukat az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) által közölt 1965—1975 közötti időszak világtermelési trendjére alapozzák és több tényezőt figyelembe véve annak alapján prognózálják az élelmiszertermelés további fejlődését.

Ez a tanulmány a világ évi búzatermelését 1990-re 565 millió tonnára prognózája, ami reálisnak tűnik, mert a búzatermelés az 1975. évi

359,8 millió tonnáról 1984-re már 512,4 millió tonnára növekedett. Tíz év alatt tehát 152,6 millió tonna volt a termelésnövekedés. Ez mindössze 1%-ban a vetésterület növelésének eredménye, a többi hozamnövekedésből ered. Míg 1975-ben a hektáronkénti hozam 1,61 tonna volt, 1984-ben eléri a 2,22 tonnát, tehát 37%-kal nagyobb. Ezt a nagyhozamú fajták terjedése, a műtrágya és növényvédőszeres használata, valamint az agrotechnika fejlődése és szakszerű alkalmazása tette lehetővé.

A kukorica világtermelése is hasonlóképp alakult. 1990-re a prognózis 570 millió tonnára becsüli e fontos takarmánygabona évi termését. Ha tekintetbe vesszük, hogy a világ kukoricatermelése 1975-ben 294 millió tonna volt, 1984-ben pedig már elérte a 440,6 millió tonnát, akkor reálisnak tűnik az 1990-re prognózált mennyiség is. Igaz a kukorica esetében jelentősen — mintegy 11%-kal nőtt a vetésterület is, de a hektáronkénti hozamnövekedés is kedvezően alakult: az 1975. évi 2,69 tonnáról 1984-ben 3,33 tonnára nőtt, ami 24%-kal nagyobb, mint 10 évvel korábban. Ha tekintetbe vesszük azokat a tartalékokat, amelyek a magas hozamú hibrid kukoricákban rejlenek, e téren is elérhető az 1990-re prognózált világtermelés, ami azt jelenti, hogy a kukorica, megelőzve a búzát és a rizst, mennyiségileg első helyre kerülne a világ gabonatermelésében.

Jelentős a rizstermelésre vonatkozó prognózis is, talán azért, mert a termelésnövekedés nagyobb volt az előrejelzettnél. 1990-re az évi rizstermelést 450 millió tonnára becsülték, holott a világ rizstermelése már 1984-ben elérte a 484,5 millió tonnát, ami 121,6 millió tonnával több az 1975-ben elért termelésnél, amikor is 342,9 millió tonna volt. Tehát az évi termelés tíz év alatt mintegy 35,6%-kal növekedett, ami 5,51%-ban a vetésterület növekedésének, 28,4%-ban pedig a hozamnövekedésnek az eredménye.

A szóban forgó prognózis szerint 1990-re a világ hústermelése is lényegesen, mintegy 64%-kal növekedne és elérné a 190 millió tonnát. Az elmúlt időszakban a következőképpen alakult a termelés: 1974-ben 115,6, 1984-ben 143 millió tonna, tehát 23%-os a növekedés. Lehet, hogy a hátralévő öt-hat év, tekintettel az állattenyésztés két éve tartó krízisére, nem hozza meg a 47 millió tonna növekedést, de nem azért, mert a mezőgazdaság képtelen többet termelni, hanem nincs iránta fizetőképes kereslet.

A felsorakoztatott adatok a világ elmúlt tízéves gabona- és hústermelésének fejlődéséről azt bizonyítják, hogy a tartalékok megfelelő kihasználása lehetővé teszi a termelés további növelését, amennyiben perze a fokozódó termelés iránt reális kereslet lesz. Ennek híján a termelésnövekedés üteme lassul vagy leáll, de visszaesés is lehetséges.

Az elmúlt években a különösen megnövekedett gabona- és hústermelést nem követte a fogyasztás. Ennek következménye, hogy a világpiaci árak jóval az előző évek árszintje alá estek vissza, ami aláásta a termelés gazdaságosságát a termelők egy részénél. Csak egy példát hoznék fel: az EKG országaiban az elmúlt 5 év alatt a mezőgazdasági termelés évi 2%-kal növekedett, a fogyasztás pedig csak 0,5%-kal. Az így kiala-

kult helyzet a mezőgazdaságban elindított egy átszervezési folyamatot, amelynek lényege a gyengébb gazdaságok felszámolása vagy termelési struktúrájának megváltoztatása, nagyobb, korszerűbb, számítógépekkel irányított, modern technológiát alkalmazó gazdasági egységek kialakulása.

A gabona világgiazi helyzetének alakulásához hozzájárult az a tény is, hogy India importórból exportőr országgá vált. A megnövekedett termelés eredményeként csökkent Kína, Brazília importigénye is. Jelentős a Szovjetunióban elért gabonatermelés növekedése is, ami nagyban csökkentette az importot, márpedig a Szovjetunió gabonabehozatala mindig befolyásolta a világgiazi árak alakulását.

Mindaz, ami a világ mezőgazdaságában történik, jelentősen érinti Vajdaság mezőgazdaságát és élelmiszeriparát is. A külső behatásokat még csak összetettebbé teszi az a tény, hogy még mindig várat magára egy hatékony agrárpolitika kialakítása. Ennek következménye a fejlett országok mezőgazdaságától való lemaradás még azoknak a termékeknek az esetében is, amelyekkel az előző években sikerült az élvonalba kerülni. Néhány adat segítségével felmérhető a helyzet: a világ gabonatermelésében a búza hektáronkénti hozama tíz év alatt 37%-kal nőtt, Jugoszláviában 41%-kal, Vajdaságban pedig csak 31%-kal (ez az 1984-es év eredménye, mivel az 1985. évi hozam az aszály miatt nem lenne reális). Tíz évvel korábban Európában csak 4 országban érték el nagyobb hektáronkénti hozamot, 1984-ben már 6 ország dicsekedhet magasabb búzahozammal. Ugyancsak tíz évvel korábban (1975-ben) csak két országban volt magasabb a kukoricahozam a vajdaságinál, 1984-ben már három ország ért el jobb eredményt. Az egy hektárra eső hozamnövekedés a kukoricatermelésben nem mondható kedvezőtlennek Vajdaságban, ellenkezőleg a világon 1984-ben a hektáronkénti hozam 24, Jugoszláviában 22, Vajdaságban pedig 29%-kal nagyobb az 1975-ben elértnél, de mások jobban kihasználják lehetőségeiket.

Jelentősen emelkedett a hústermelés is az elmúlt 10 év alatt, bár az ingadozás az állatállományban igen nagy volt. Igaz, az 1976—1980 közötti tervidőszakban nem is volt jelentősebb tervfeladat a hústermelés növelése: 1980-ra a terv mindössze 252 ezer tonna húst irányoz elő. Ez a volumen már 1978-ban, a tervidőszak harmadik évében megvalósult, ami azt a tévhitet váltotta ki, hogy az állattenyésztésben minden rendben van, nincs szükség külön gazdasági intézkedésekre a terv megvalósításához és az állattenyésztés szilárd fejlődéséhez. Holott a tervidőszak első éveiben csak az előző visszaesésből való kilábalásról és felélénkülésről volt szó, ami nem lehetett tartós, mert a termelés magasabb szinten tartásához hiányoztak a nélkülözhetetlen árutartalékok. Ez alatt a takarmánytartalék (kukorica, behozatali fehérjedús takarmányadalékok) értendő, arra az esetre, ha a megnövekedett állomány folytán fokozódna a takarmánykereslet, ami a takarmányárak emelkedését idézné elő. Az árutartalék ilyen esetben alacsonyabb áron interveniálna és ezáltal biz-

tosítaná a gazdaságosság folyamatosságát az állattenyésztésben. Nem voltak eszközök arra sem, hogy az esetleges nagyobb vágóállat-kínálat esetén biztosítsák a folyamatos felvásárlást, méghozzá olyan árszinten, amely nem teszi kérdéssé az állattenyésztés gazdaságosságát. Ezek az alapfeltételek később sem teremtődtek meg, így az 1981-ben kidolgozott állattenyésztési program sem válhatott egy szilárdabb, kiegyensúlyozottabb fejlődés alapjává, csak arra volt elég, hogy lendületet adjon az állattenyésztés fejlődésének, különösen 1983-ban, amikor kedvező árnyok alakultak ki a takarmány és a vágóállat ára között. Az 1983 végén jelentkezett nagyobb vágóállat-kínálatot — ami 1985 közepéig tartott — a húsipar már nem tudta folyamatosan átvenni, mert erre nem volt gazdasági ereje (forgóeszköz, tárolási lehetőség). Az intervenció felvásárlás pedig későn indult be és olyan árakon, amelyek csak veszteséget hoztak a tenyésztőknek. Ez utóbbiaknak nem volt más választásuk: egyedüli kiútként az állomány csökkentését választották. Így az 1984-ben jelentkező húsbősséget 1985 második felében felváltotta a hús- és tejhiány, ami tovább fokozódik 1986-ban is.

Az agráripár gazdasági helyzetének romlása annak következménye, hogy az elfogadott fejlesztési politika csak deklaráció maradt a középtávú tervben, de az évi tervekben és az öngazgatási megegyezésekben is. Ami megvalósult: megszűnt az agráripárban az ártámogatás (prémiumok) és az ártérítés (regresszus) abból kiindulva, hogy az agráripár a reális árpolitika, az árutartalékok hatásos működése, az export serkentése, a kedvező hitelpolitika, a magánszektor nagyobb fokú társadalmasítása és a társastermelés megszervezése útján önerőből is biztosítani tudja a fejlődéshez szükséges gazdasági feltételeket a szóban forgó tervidőszakban.

Nem történt lényegesebb változás az agráripár és a kereskedelem, illetve a turisztikai szervezetek közötti viszonyban sem, holott a tervek az agráripár fejlődését a társult munkáról szóló törvényben előirányzott jövedelmi viszonyok kiépítésére alapozták. A termelők és fogyasztók között nagyrészt továbbra is megmaradtak az adás-vételi viszonyok. Az elmúlt időben sok bírálat érte a kereskedelmet is a jövedelmi viszonyok mellőzése miatt. Mentségül a kereskedők azzal érvelnek, hogy lényeges változás eddig az agráripárban sem történt. A jövedelmi viszony az agráripári társultmunka-szervezetek nagy részében is csak elvont fogalom maradt, holott a munka és eszköztársítás útján ez az új gazdasági viszony kellett volna hogy biztosítsa a beruházásokhoz szükséges eszközök nagy részét.

Mivel az elmúlt öt év alatt a viszonyokban lényeges változás nem történt, az árpolitika továbbra is a lakosság életszínvonalának őreként kezelte az agráripárt. A hitelpolitikában sem történt könnyítés, a reális kamatpolitika alkalmazása pedig méginkább súlyosbította az agráripár helyzetét. Mindemellett az agráripári termékek áráról dinamikusabban nőtt az energia, műtrágya, növényvédőszer, mezőgazdasági gépek és felszerelések ára. (Néhány példa: két évvel ezelőtt 1 kg „Piramín”

növényvédőszer 35 kg búza ellenértékébe került, a múlt évben már 61 kg búzát kell érte adni; 1 kg NPK műtrágya 1 kg búza helyett 1,3 kg búzát ér, a hazai IMT 5270 194,7 kW traktor két éve 222 tonna búzába került, most 340 tonnát kell érte adni.)

Az agráripar 1985. évi kilenchravi pénzügyi eredménye reálisan tükrözi az említett kedvezőtlen tényezők hatását az eredmény alakulására. Az agráriparban csak a kamatok 68,4 milliárd dinárt tesznek ki a szóban forgó kilenc hónap alatt, több mint háromszor nagyobbak az előző év azonos időszakához viszonyítva. A veszteségek 4,7-szer nagyobbak és 14,4 milliárd dinárt tesznek ki, és a veszteségek 40%-át képezik Vajdaság gazdaságában. Az adatok csak a társadalmi szektor veszteségeit ölelik fel, a szántóföld 60%-a viszont a magánszektor tulajdona, ahol a helyzet szintén kedvezőtlen, különösen az állattenyésztésben.

Az agráripar mind gyengébb gazdasági helyzete csökkentette az exportlehetőségeket is, amit csak fokoztak az állandó adminisztratív korlátozások. Az agrárpari termékek 8—10 évvel ezelőtt 40%-át képezték Vajdaság exportjának, az 1985. évi kilenchravi mérleg alapján ez a részesedés 23%-ra csökkent. A visszaesés nem csak belföldi tényezők következménye. Az export alakulására kihatottak az utóbbi évek világpiaci változásai is: megnőtt a gabona- és hústermelés, stagnál a felhasználás-fogyasztás. Növekszik a nem fizetőképes keresletként fellépő éhezők tábora.

Figyelembe véve a világ mezőgazdaságában és élelmiszertermelésében az utóbbi néhány évben történeteket, valamint a világpiaci helyzet alakulását, az összetett helyzetből való kiutat elsősorban az agrárpar helyzetének hazai rendezésével kell megkezdeni. Egy olyan gazdaságpolitika kidolgozásával és valóra váltásával, amely lehetővé tenné az agrárpar számára a fejlett országokkal szembeni lépésvesztésének felszámolását és azt, hogy versenyképesse váljon a világpiacon. Ez csak az agrárpar anyagi támogatásával, nem pedig deklarációkkal érhető el. Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a fejlett országok agrárparára is készül a XXI. századra, újabb technológiák valamint a számítógépek nagyobb fokú alkalmazásával — nem csak a pénzügyvitel és tervezés terén, hanem a termelésben is. Ennek a kihívásnak csak úgy tudunk megfelelni, ha felszámoljuk a bizonytalanságot és szilárd alapokra helyezzük az élelmiszertermelést idehaza. Ez lendületet adna a termelés növekedésének, ami lehetővé tenné a hazai igények jobb kielégítését és az export növelését is.

Rezime

Prognoze i stvarnost u poljoprivredi

Sredinom sedamdesetih godina, posle prve energetske krize, naučnici, ekonomisti i političari sve više su se interesovali za budući razvoj proizvodnje hrane u svetu. Izradene su brojne prognoze o proizvodnji hrane za 10, 15, 20 godina, a i na prelasku u XXI vek. Od brojnih radova te vrste dosta realnu prognozu daje rad grupe Éliás—Sebők—Újhelyi pod naslovom „Položaj poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u novim ekonomskim uslovima u svetu” (Közgazdasági és Jogi Könyvtudós, Budapest, 1980). Podaci o proizvodnji važnijih poljoprivrednih proizvoda u svetu sredinom osamdesetih godina potvrđuju u većini slučajeva realnost date prognoze.

Na osnovu podataka o proizvodnji važnijih poljoprivrednih proizvoda u desetogodišnjem periodu 1975—1984, može se zaključiti da je moguće, primenom naučnih dostignuća u proizvodnoj praksi i dalje povećavati proizvodnju u poljoprivredi sveta, *pod uslovom da postoji platežno sposobna tražnja* za to.

U proteklom periodu povećanu proizvodnju hrane nije pratila rast potrošnje, što stvara probleme kod proizvođača jer niske cene za poljoprivredne proizvode smanjuju ekonomičnost u proizvodnji. Posledica toga je propadanje slabijih proizvođača i proizvodnih organizacija. Istina dolazi i do prestrukturiranja u poljoprivredi, stvaraju se nove velike savremene organizacije koje će, primenom vrhunskih dostignuća u organizaciji, tehnologiji uz računare u svim fazama, proizvoditi hranu u XXI veku.

U sadašnjim uslovima sve je teži položaj agroindustrijskog kompleksa u SAP Vojvodini. Pored nepovoljnih kretanja na svetskom tržištu, proizvođače hrane u težak položaj stavlja i činjenica da još nije izgrađena efikasna agrarna politika. Posledica toga je da proizvođači u razvoju gube korak u odnosu na vodeće proizvođače u svetu. To se vidi iz proizvodnih rezultata kod važnijih poljoprivrednih proizvoda, a i iz finansijskih rezultata poljoprivredno-prehrambenih organizacija.

Izlaz iz nepovoljne situacije treba tražiti pre svega u takvoj agrarnoj politici koja će omogućiti proizvođačima hrane u Vojvodini da drže korak sa svetskim proizvođačima i da budu konkurentni na svetskom tržištu hrane.

Resumee

Prognosen und Wirklichkeit der Landwirtschaft

In der Mitte der siebziger Jahre, nach der ersten Energiekrise, haben sich die Wissenschaftler, Economisten und Politiker immer mehr für die zukünftige Entwicklung der Nahrungsmittelproduktion in der Welt, interessiert. Es sind zahlreiche Prognosen, über die Produktion von Nahrungsmitteln, nach 10, 15, 20 Jahren ausgearbeitet, sowie für den Übergang in das XXI. Jahrhundert. Von den zahlreichen derartigen Arbeiten, gibt die Arbeit der Gruppe Éliás—Sebők—Újhelyi, eine genügend reale Prognose unter den Titel: „Lage der Landwirtschaftlich-Nahrungsmittelprodukte in den neuen Bedingungen in

der Welt" (Ökonomischer und rechtswissenschaftlicher Verlag, Budapest, 1980). Angaben über die Produktion wichtigerer landwirtschaftlichen Produkten in der Welt, in der Mitte der achtziger Jahre, bestätigen zumeist die Realität der gegebenen Prognose.

Auf Grund der Daten, über die Produktion der wichtigeren landwirtschaftlichen Produkte im Jahrzehnt 1975—1984, kann man feststellen, dass es möglich ist, mit der Nützung der wissenschaftlichen Erfolge, in der Produktion, die Produktion zu vergrössern, *unter der Bedingung dass zahlungsfähige Forderung dazu vorhanden ist.*

In der vergangenen Periode hat die Forderung nicht die Vergrösserung der Produktion gefolgt, das Probleme bei den Produzenten schafft, da die niederen Preise der landwirtschaftlichen Produkte, die Wirtschaftlichkeit der Produktion vermindert. Dessen Folge ist die Pleite der schwächeren Produktionsorganisationen. Es kommt zur Prestruktuiierung in der Landwirtschaft; neue, grosse, moderne Organisationen werden gegründet, die im XXI. Jahrhundert, mit der Nützung der höchsten Errungenschaften in der Organisation, Technologie und mit Hilfe der Computer in allen Phasen der Arbeit, Nahrungsmitteln erzeugen werden.

Unter den heutigen Bedingungen, ist die Lage des agroindustriellen Komplexes in der SAP Vojvodina immer schwerer. Neben dem unangenehmen Bewegungen auf dem Weltmarkte, stellt die Lage der Nahrungsmittelerzeuger unter anderen, auch die Tatsache fest, dass noch keine erfolgreiche Agrarpolitik ausgearbeitet worden ist.

Dessen Folge ist, dass die Produzenten in der Erwicklung angesehen der führenden Produzenten in der Welt, hinterbleiben. Das sieht man aus den Produktionserfolgen der wichtigeren landwirtschaftlichen Produkte, und auch aus dem finanziellen Erfolgen der landwirtschaftlichen und nahrungserzeugenden Organisationen.

Ausgang aus solcher unwohler Situation ist im solcher Agrarpolitik zu suchen, die den Produzenten in Vojvodina den Gleichtritt mit den Produzenten in der Welt ermöglicht, um dass sie konkurrenzfähig auf dem Weltmarkt der Nahrungsmitteln werden.